

bez potěšující pointy a unavený úžas, s nímž jsou zaznamenány, svědčí o trpkostech, o ohraničených životních možnostech, které je obklopují: přesto tu jsou, lyrický subjekt je sdílí s lidmi, kteří dovedou žít v podmínkách přirozeného světa, a začleňují se mezi ně s flegmatickým vědomím jejich i vlastní nedostatečnosti. Život v tomto osvětlení naprosto nevystupuje jako něco nicotného. Je opětovně symbolizován obrazem chladného, klidného, ponurého plamene, který přese vše, bez víry a bez chění něčeho lepšího hoří, trvá uprostřed temnot (*Věčný plamen, Přání*).

Vědomí absurdity světa je vysloveno a groteskním detailem zviditelněno i ve veršované povídce (*Babička Málková*). *Mravoučná povídka o hodném a zlém hochu* epicky ztvárňuje dilema známé z mladistvých Gellnerových sbírek, protiklad nudně šosácké existence a neméně neplodného života deklasovaného dobrodruha. Jsou to jen malé ukázky z rozsáhlé Gellnerovy epické tvorby shrnuté r. 1914 do nikdy nevydaného souboru *Výpravných básní*. Jeho částí byl i publicistický román ve verších *Don Juan* (1912), navazující na slavnou skladbu lorda Byrona i na její Jungův český překlad; Gellnerova báseň byla uveřejňována na pokračování v nedělní příloze Lidových novin. Ač její funkce byla zábavná, vystihuje věrně a s technickou virtuozitou flegmatický autorův pohled na zmatené divadlo života. Uplatňuje se v ní galerie mezinárodních vykořeněných postav i figurek, s nimiž se Gellner setkal za svého pobytu v Paříži. Do Nových veršů se pařížské motivy promítly ve scénérii řady lyrických básní, v další drobné epice apod., nejvýznamněji však ve vzpomínkové lyrické rekapitulaci s příznačným pohledem zdola, z perspektivy chudoby: romantický sen o světové metropoli se tak rozplývá v skepsi a hořkém sarkasmu (báseň *V Paříži*). Všechna tato díla jsou významným příspěvkem do poměrně rozsáhlého souboru českých předválečných děl s pařížskou tematikou (Toman, Majerová, Hořejší aj.).

Nové verše jako celek se zařazují mezi zralá díla Gellnerovy generace, v nichž Neumann (KNIHA LESŮ, VOD A STRÁNÍ), Toman (SLUNEČNÍ HODINY) i Šrámek (SPLAV) přecházejí od výrazu subjektivních rozporů k lyrice obrácené k předmětné skutečnosti; znamenalo-li to pro jmenované autory zvýšený zájem o barvitou přírodní tematiku, zůstal Gellner městským člověkem a jeho hlavní barvou byla šedá. — Při sestavování sbírky zůstalo stranou vše bezprostředně aktuálně zaměřené; především svérázný útvar satirických, útočně protirakouských veršovaných komentářů z Lidových novin psaných s nedostižnou pohotovostí a vtipem ze stanoviska řadového demokraticky a protimilitaristicky smýšlejícího občana. V jejich dravém kriticismu a funkčnosti politické myš-

lenka na absurditu života neměla místa, stejně jako ve vynikajících Gellnerových satirických kresbách. Přístup k nejhlubším a nejsvobodnějším vrstvám složité básnickovy osobnosti zůstal vyhrazen lyrice, která vyjádřila nenápadnou, ale hluboko jdoucí revoltu nekonformního racionalismu. — Nedlouho po uspořádání své poslední sbírky byl Gellner povolán na ruskou frontu a na samém začátku války, při hromadném ústupu, u kterého haličské silnice vysílením zemřel. Sbíрку vydal až po pěti letech jeho starý přítel, básník St. K. Neumann. mč

Nové zpěvy - Stanislav K. Neumann

1918, 1936

Ve své původní podobě v 1. vydání je sbírka rozdělena do tří oddílů: *Zpěvy drátů*, *Zpěvy z lomozu*, *Zpěvy z ticha*. Tématem obou prvních oddílů jsou civilizační proměny počátku dvacátého věku, uvolňující dosud neznámé síly (jako je např. elektřina), a jejich převratné působení na veřejný i niterný život lidí. V osmi básních *Zpěvů drátů* elektrická vedení prostupují kontinenty a oprádně vrací města jako nositelé světové integrace, unifikace a zotročení, ale také jako nástroje sjednocení, zorganizování, probuzení glóbu k společnému dílu. *Chvála rotačky* vynalézavě, s využitím řady originálních sociologických postřehů oslavuje stroj, který má mocný vliv na masovou komunikaci, šíření informací a veřejné mínění; *Jarní neděle v letní restauraci* v souboru různorodých, vířivě promísených smyslových vjemů názorně zpřítomňuje jednu ze scénérií urbánního života, manifestující (v polemice s individualistickou básní Theerovou — viz VŠEMU NAVZDORY) Neumannovu sympatii k masovému životnímu stylu, davu, živelné demokracii městského lidu. — Třetí oddíl obsahuje netradičně pojatou přírodní, reflexivní a hymnickou lyriku. V celé sbírce nalézá Neumann svérázný typ moderní poetičnosti v širých prostorech světa; od metropolí až po exotické země sleduje epochální procesy přetvoření, jež dávají glóbu novou podobu; je uchvácen velkými dimenzemi práce a odvážného podnikání, pohybem tisícíhlavých zástupů všech ras a zeměpásů.

Moderní civilizace vstupuje Novými zpěvy do české poezie v tomto rozsahu poprvé a je — v polemice proti dosavadnímu básnictví, s manifestačním důrazem na poetičnost nepoetického — monumentalizována a esteticky vysoko hodnocena. Civilizačním

procesům u Neumanna přes jejich nepřehlednost přísluší jakási statistická zákonitost, spjatá s velkými čísly, s úhrny jednotlivých nevypočitatelných dějů. Zároveň se odhaluje rozpornost velkého moderního civilizačního rozmachu. Technika a civilizace je pro Neumanna mnohoznačná, je to svazek rozpoutaných sil, které mohou být zaměřeny k zájmu člověka i proti němu. Personifikované dráty vidí, slyší a vědí, vydávají svědectví, jejich citové prožívání však je nulové (nepočítáme-li jejich sen ve stylu science fiction o budoucím zařízení na vysávání elektřiny z atmosféry); vyjadřuje se tím jejich ambivalentní vztah k životním hodnotám. Vyplnit tuto prázdnotu nabitou možnostmi připadá už výlučně lidem. Otázka, do jaké míry může člověk do masových civilizačních procesů iniciativně zasáhnout, se přitom neklade, alespoň pokud jde o zásah do světa jako celku. Jednotlivci se spíš otvírá sféra kultury a soukromých vztahů, neurčená vlivy statistických zákonitostí platících pro velký svět; zde přináší Nové zpěvy mnohé jímavé verše lidské solidarity, přátelství k člověku potlačované třídy a rasy (*Černocho*) nebo prostě ke komukoliv (*Podaná ruka*). — Příroda je ve sbírce zdrojem osobitých a nesporných hodnot, které jsou uvedeny v dramatický vztah k civilizaci (rozsáhlá báseň *Stavba vodovodu*, pokus o moderní epos lidské práce a zápasu s přírodou). Oproti předchozí KNIZE LESŮ, VOD A STRÁNÍ, kde jde o jedinečné okamžiky přírody, v Nových zpěvech básně s tematikou přírodní (*Dub*) a venkovskou (*Chvála selky*, *Křídlovka*) rozvíjejí ideu tvořivého proudění času, neustálých proměn, které smývají hranice mezi jevy a sjednocují všechno hmotné bytí. (Neumann tu přehodnocuje podněty filozofie Bergsonovy.) Také lidský subjekt, dokořán otevřen všem vnějším podnětům, splývá s prostory zeměkoule, s prouděním davů, s přírodními procesy nebo s moderní světovou kulturou.

Básně zmocňující se svých námětů z mnoha stran, v proměnách a v souvislostech se všim kolem, překračují hranice tradičních žánrů lyrické poezie. Jsou většinou neobvykle rozsáhlé, množství různorodých motivů řazených v dlouhé výčty vytváří pestré zážitkové plochy. Subjekt, dychtivě vnímaje vnější předmětnou skutečnost, se projevuje nadšenou účastí na úhrnném dění. Má však i srdce otevřené pro romantické stránky soudobého světa (*Cirkus*) a pro dočasné oázy ticha, dojetí a něhy. Nové zpěvy oplývají technickými a žurnalistickými výrazy, které byly dosud v básnickém jazyce nepřipustné. Poezie se tím nepřibližuje próze: exklamace a apostrofy spolu s intonačně propracovaným volným veršem a rozsáhlými enumeracemi vyjadřují rétoricky civilizační patos. Ve slovech některých básní zvukomalebně rezonují skřípoty a lomozy strojů

a pracovních nástrojů. Metafory a přirovnání spojují skutečnosti značně navzájem vzdálené; tyto obrazy jsou vždy podloženy zkušeností a racionálně kontrolovatelné: skřivan se srovnává s pilkou vyřezávající stříbrnými zoubky otvor do vzduchu.

Sbírka stojí v odporu proti poezii symbolistické (na kterou zároveň svým patosem a úsilím o syntetické postižení nejširších témat zřetelně navazuje) a dekadentní, inspiruje se tvorbou W. Whitmana a E. Verhaerena (v básnickém nekrologu *Panychida* však oslavuje jako velkého předchůdce v pohanské oddanosti životu i J. Vrchlického) a vyrovnává se se soudobými programy světové básnické moderny, kubismem a futurismem. Neumann tuto orientaci prosazoval i v řadě průbojných statí (*Ať žije život*, 1920), jimiž spoluvytvářel hnutí předválečné moderny — spolu s mladými bratry Čapky a dalšími experimentujícími výtvarnými i slovesnými umělci; do dějin literatury vstoupili jako skupina Almanachu na rok 1914. — V období obecné společnosti. krize před první světovou válkou poukázaly básně Nových zpěvů k perspektivám spjatým s rozvojem výrobních sil, s tvořivostí lidových mas, s postupujícím demokratictmem moderní společnosti. Proti metafyzickým tendencím postavily pohled na hmotnou skutečnost v její dynamice, umělecký experiment orientovaly k postižení jejich podstatných stránek. Autor Nových zpěvů už jako komunistický básník později v tomto smyslu sbírku komentoval s důrazem na souvislost mezi ní a svými *Rudými zpěvy* a proletářskou poezií vůbec. Nové zpěvy uváděly v nadšení mnohé básníky poválečné generace a měly vliv na proletářské verše Horovy, Wolkrovy a Seifertovy; připravovaly i podmínky pro nezvalovskou avantgardu.

Básně Nových zpěvů byly napsány a z velké části i publikovány (zvláště v brněnských Lidových novinách, s nimiž tehdy autor i jinak spolupracoval) v letech 1911—14; ke knižnímu vydání však mohlo dojít až na konci války. — V 2. vydání Neumann sbírku rozšířil a překomponoval: za *Zpěvy drátů* připojil torzo pozdějšího obdobného cyklu *Zpěvy světla*, *Zpěvy z lomozu* přesunul až za *Zpěvy z ticha*; na závěr — pod názvem *Zpěvy poválečné* — přidal ty verše z proletářských, komunistickou ideologií prostoupených *Rudých zpěvů* (1923), které nebyly postiženy konfiskací (ty autor po roce 1945 vrátil zpátky do této sbírky), jakož i řadu dalších politických agitačních básní z let 1924—5. Je tu i významný autorův *Doslov*. Vcelku tyto úpravy sbírku poškodily. mč